

Makale / Article

Muhammed Avvâme'nin Eğitimle İlgili Görüşleri: *Me'âlimü İrşâdiyye* Kitabı Özelinde

Hatice Sancaklı*

Özet

Genel olarak eğitim dünyasında, talebelerin karşı karşıya olduğu en mühim meselelerden biri, ilmin özünden ve amacından uzak bir şekilde uzun ve yorucu tahsil süreçlerine tâbi tutulmaları, eğitim sürelerinin sonunda ise geçen zamana münasip neticeye ulaşılamamasıdır. Özel olarak da İslâmî ilimleri yeni nesillere aktarmada geleneksel terbiye metotlarıyla modern eğitim usulleri arasındaki uyumsuzluk, ilmî çevrelerde kitap ile hayat arasındaki makası açmıştır. Bilhassa rehberlik konusunda İslâmî ilimlerin ruhuna uygun olmayan, verimsiz modern yöntemlere yönelmek, kadîm yöntemlerden uzaklaşmak, talebelik döneminde atılması gereken sağlam ilmî temellere engel olmakta, sabit hakikatin taşıyıcısı olan bilgiler çürük ve zayıf esaslar üzerinden talebeye ulaşmaktadır. Bu durum, İslâmî ilimlerin eğitim-öğretiminde, hem kadim usullere, hem de çağın ihtiyaçlarına cevap veren modern akademik yöntemlere muvafık bir rehberlik anlayışına duyulan ihtiyacı daha da artırmaktadır. İşte bu noktada, çağımızın İslâm ilim geleneğinin mühim temsilcilerinden biri olan hadis âlimi Muhammed Avvâme, eğitim ile ilgili görüşleriyle dikkat çekmektedir. Kendisi, hem klasik ilmî usulleri ihya eden hem de çağdaş eğitim anlayışını bu usullerle meczeden bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle, *Me'âlimü irşâdiyye li-sinâ'ati tâlibi'l-ilm* adlı eserinde, İslâmî ilimleri tahsil eden talebelere ve eğitimcilerine yol gösterecek bir yöntem teklif etmektedir. Çalışmamızda, Muhammed Avvâme'nin *Me'âlimü irşâdiyye* adlı kitabında ortaya koyduğu eğitim anlayışındaki temel unsurlar tanıtılmakta; bu yaklaşımın, talebeler ve eğitimciler için taşıdığı öneme dikkat çekilmekte, böylelikle Avvâme'nin rehberliğinde, eğitim anlayışımızı kadîm hikmet ve modern ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden değerlendirebilmeye imkân sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâmî ilimler, eğitim, öğretim, *Me'âlimü irşâdiyye*, Muhammed Avvâme.

* Dr. Yalova İl Vaizi, haticesancakli@gmail.com, orcid: 0009-0008-8550-7973.

Muhammad Awwama's Views on Education - With a Focus on the Book *Ma'ālimu Irshādiyya*

Abstract

One of the most pressing issues in educational landscape is that students often undergo lengthy and exhausting learning processes that lack the essence and purpose of knowledge. As a result, by the end of their education, the outcomes frequently fail to reflect the time invested. This is particularly evident in the transmission of Islamic sciences to new generations, where the gap between traditional pedagogical methods and modern educational approaches has widened significantly. The use of ineffective modern strategies that do not align with the spirit of Islamic sciences, coupled with the neglect of authentic and time-honored methodologies, hinders the establishment of a solid intellectual foundation during students' formative years. Consequently, knowledge—which is intended to convey immutable truths—often reaches students through weak and unstable foundations. This situation highlights the urgent need for an educational approach to Islamic sciences that harmonizes traditional methods with modern academic practices to meet contemporary demands. At this critical juncture, Muhammad Awwama, a distinguished scholar of hadith and a prominent figure in contemporary Islamic scholarship, offers valuable insights on the challenges of education and the way forward. Awwama's approach both revives classical scholarly methodologies and integrates them with modern educational paradigms. In his work, *Ma'ālimu irshādiyya li-sinā'ati tālib al-'Ilm*, Awwama proposes a method aimed at guiding both students of Islamic sciences and their educators. In this study, we will introduce the foundational elements of the educational perspective presented in Muhammad Awwama's *Ma'ālimu irshādiyya* and highlight its significance for both students and educators. By doing so, the paper aims to provide an opportunity to reassess our educational approaches in light of Awwama's guidance, aligning them with both traditional wisdom and modern needs.

Keywords: Islamic Sciences, education, teaching, *Ma'ālimu irshādiyya*, Muhammad Awwāma.

Giriş

Me'âlimu irşâdiyye li sinâ'ati tâlibi'l-'ilm adlı kitabı çerçevesinde eğitim görüşleri ele alınacak olan çağımızın Halepli âlimlerinden muhakkik ve muhaddis Muhammed Avvâme 14 Zilhicce 1358/1 Ocak 1940'ta Halep'te dünyaya gelmiştir. Ortaokul ve lise tahsilini Suriye'nin meşhur medreselerinden olan Şa'baniyye¹ ve Hüsreviyye'de² almış, ardından Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nden 1966 senesinde mezun olmuştur.³ Akademik tahsilinin yanı sıra Avvâme'nin "meşhiyye usulü" olarak ifade ettiği; geleneksel eğitim metotlarıyla, cami ve mescitlerde halka düzeninde gerçekleştirilen, talebelerin kibleye karşı diz çökerek üstâdın huzurunda eğitim gördüğü geleneksel ders halkalarına da düzenli olarak devam etmiştir.⁴ Bu yolla eğitim aldığı en meşhur hocaları; Abdullah Sirâceddîn (ö. 1422/2002) ve Abdulfettâh Ebû Gudde (ö. 1417/1997) olan Avvâme, Sirâceddîn'den elli yıl,⁵ Ebû Gudde'den ise kırk yıl⁶ istifade ettiğini ifade etmektedir. Onun öğrenim hayatının şekillendiği meşhiyye usulünde, ilim hocalardan öğrenildiği gibi edep de yine onlardan tevarüs edilir ve her ikisiyle de Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşılır.⁷ Kırk yaşına kadar Halep'te talim ve tedris işleriyle meşgul olan Muhammed Avvâme, Suriye'de meydana gelen Hama olayları sebebi ile 1980 senesinde Medine'ye giderek⁸ oraya yerleşmiş, 2016 senesine kadar Medine'de ikamet etmeye devam etmiştir. Ülkemizin resmi makamlarının davetiyle 2016 yılından itibaren Türkiye'ye gelerek ilmi çalışmalarına burada devam etmiştir.⁹

1 Şa'baniyye Medresesi hakkında bilgi için bk. Kâmil el-Gazzî, *Nehrü'z-zeheb fî târihi Haleb*, (Halep: Daru'l-Kelâmi'l-Arabî, 1419), 2/116; Anas Aljaad-Kubatali Topchubaev, "Halep'te Osmanlı Medreseleri", ed. Fuat Aydın vd. *Osmanlı Medreseleri Eğitim-Yönetim ve Finans*, (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2018), 405-406; Omar Kalhussien, *Halep Hüsrev Paşa Medresesi*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 49-50.

2 Suriye'ye pek çok âlim kazandıran bu okul o dönem Halep'in Ezher'i diye anılmıştır. bk. Gazzî, *Nehrü'z-zeheb*, 2/93-97; Anas Aljaad-Kubatali Topchubaev, "Halep'te Osmanlı Medreseleri" 400-403.

3 Muhyiddin Avvâme, *Safahât mudîe min hayati seyyidi'l - vâlid el-allâme Muhammed Avvâme*, (Durban: Dâru'l-Hadîsi'l-Avvâmiyye, 2018), 14.

4 Avvâme, *Safahât*, 9-15.

5 Câsim Muhammed el-Mutavvi', "Hadîsu'z-zikrayât mea's-şeyh Muhammed Avvâme", *YouTube* (03 Aralık 2018), 17:00.

6 Avvâme, *Safahât*, 38.

7 Majd Makkî, "Me'âlimu irşadiyye mea fadîleti's-şeyh el-Allame el-Muhaddis Avvâme 4", *YouTube* 23:16-24:46.

8 Alithnainya, "es-Siretü'z-zâtiyye li fadîleti's-şeyh Muhammed Muhammed Avvâme".

9 Awwamah.net, "an fadîleti's-şeyh"; Uzem Trabzon, "Türkiye Hadis İhtisas Toplantısı" *Youtube* (02 Kasım 2024, 04:46:00-04:47:13).

1962 yılında hocası Sirâceddîn'in gözetiminde Şa'bâniyye Medrese'sinde talebe yetiştirmeye başlayan Avvâme, Medîne'de rical ve sünnet kitapları üzerinde yoğun tahkik çalışmalarının yanı sıra tedris, tâlim ve terbiye faaliyetlerinde de bulunmuştur. İlmî faaliyetlerde geçirdiği bu uzun süreçte, talebenin yetişmesi ve yetiştirilmesi konusunda, hem kadim ve köklü eğitim usulüne vâkıf, hem de modern eğitim usullerini şahsında toplamış tecrübeli bir müellif tarafından güncel bir dil ile kaleme alınacak rehber bir esere ihtiyaç olduğuna kanaat getirir. Düşüncesini hocası Ebû Gudde'ye arz ederek ondan *Safahât min sabri'l-ulemâ* ve *Kıymetü'z-zemen inde'l-ulema* eserleri gibi talebeler için de bir eser telif etmesini ister. Ebû Gudde bu teklifi kabul etse de böyle bir eseri yazmak kendisine nasip olmaz. Bunun üzerine Avvâme kitabı kendisi yazmaya karar verir. Kitabın başlıkları şu şekildedir: İlimin Önemi ve Fazileti, İlim Yolundaki Talebenin Uyması Gereken Esaslar, Eğitimcinin Rolü ve Etkisi, Eğitimcinin, Talebe Evlatlarıyla Alakalı Uyması Gerek Esaslar şeklindedir.¹⁰ Avvâme, Türkiye'ye geldikten sonra internet üzerinden yayın yapan Da'vet TV'de ve programın sunuculuğunu yapan Dr. Mevd Mekki'nin şahsî youtube kanalında, 20 bölümlük *Meâlimu irşâdiyye* isimli söyleşi dizisinin 11. bölümüne kadar aynı isimli kitabının muhtevâsından seçilen konuları açıklamıştır. Bu makalede Avvâme'nin eğitimle ilgili görüşleri bahsi geçen söyleşilerde seçtiği başlıklar üzerinden sunulacaktır.

1. Herhangi Bir Bilginin Kıymeti Kişiyi Allah'a Yaklaştırmaya Yönüyledir

Muhammed Avvâme'nin düşüncesinde ilimler arasında üstünlük, aslında o ilmin konusunun dinî ya da dünyevî oluşuyla değil, edindiği bilgiyle kişinin Allah'a olan yakınlığını artırmasıyla ilgilidir. Her ne kadar Avvâme, ihtisası gereği eğitimle ilgili görüşlerini ifade ettiği *Meâlimu irşâdiyye* kitabının konusunu şer'i ilimlerle sınırlasa da,¹¹ hakikatte ve vakıada Allah Teâla'nın, zâtına delil olan ve O'na yaklaştıran her ilmin ve her âlimin mükerrerem kılındığına vurgu yapmaktadır.¹² İlimlerin kıymet ve üstünlüğü hususunda Muhammed Avvâme'nin bu yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir. Ona göre, bir ilim dalının öncelikli, ayrıcalıklı ve üstün olması, kişiyi Allah'a yaklaştırmaya ve O'na olan yakınlığını artırmasıyla doğru orantılıdır. Buna delil olarak Avvâme, ilim ehlinin dilinde meşhur olan ve âlimlerin faziletine dair zikredilen "...Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar..." (el-Fâtır 35/28) âyetinin; "Görmüyor musun ki, Allah gökten

10 Muhammed Avvâme, *Meâlimu İrşâdiyye li Sînâati tâlibi'l-ilm*, (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2. Basım, 1438/2017), 6-9.

11 Avvâme, *Me 'âlimu irşâdiyye li sînâati tâlibi'l-ilm*, 11.

12 Makkî, "Me 'âlimu irşâdiyye 1", 04:47- 04:59.

su indirdi. Biz onunla türlü türlü ürünler çıkardık. Dağlardan da beyaz, kırmızı (birbirinden farklı) çeşitli renklerde yollar (katmanlar) var, simsiyah taşlar da var. İnsanlardan, (yeryüzünde) hareket eden (diğer) canlılardan ve hayvanlardan yine böyle çeşitli renklerde olanlar vardır. Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır." (el-Fâtır 35/28-29) bağlamına dikkat çekerek "Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar" kısmının kozmik bilimlerle ilgili oluşuna vurgu yapar. Allah Teâlâ kullarının dikkatini; türlü türlü ürünlere, bu ürünlerin yerden çıkması için gökten indirdiği suya, dağlarda oluşan yollara çekmiştir. Bunların her biri ise yer bilimi olarak bilinen jeolojinin konusudur. Aynı şekilde "Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar" buyurmuştur. Şu halde kişinin Allah'a yakınlığını, O'na olan imanını, haşyetini, yaratmasına olan hayretini, gözlemini artıran, kişinin sâlih amellerini ziyadeleştiren her türlü ilim, Allah katında değerlidir, yücedir, üstündür ve seçkindir. Eğer bu ilimler dünyevî menfaatler doğrultusunda tedris edilirse, ya da âyetle sayılan dağlar, yollar, farklı renklerdeki mahlûkat "tabiat işleri / tabiatın rastgele ortaya çıkardığı işler" olarak okunursa, o zaman bu ilimler Allah'a kurbîyete değil aksine O'ndan uzaklaşmaya sebep olur.¹³

2. İlimin Kısımları ve Çeşitleri

İnsanın ilk muallimi Allah Teâlâ'dır.¹⁴ İkinci muallim ise O'nun, öğrenme kabiliyetleri ile donattığı insana, âlemlere bir rahmet olarak¹⁵ kitabını açıklayan ve kendisinden tebliğ eden¹⁶ Hz. Muhammed'dir.¹⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ümmetine rahmet oluşunun göstergelerinden biri de şeriat ile alakalı konularla ilgili olmasa bile ümmetine daima yararlı olanı göstermesidir. Hz. Peygamber "Allah'tan faydalı ilim isteyin. Fayda vermeyen ilimden Allah'a sığınım" buyurmuştur.¹⁸ O halde ilim üç kısımdır. İlki, faydalı ilimdir ki Hz. Peygamber her sabah bu ilmi talep etmiş, ümmetine de aynı tavsiyede bulunmuştur. İkincisi, faydasız yani zararı olmayan ilimdir. Hz. Peygamber bu çeşit ilimden Allah'a sığınmış, ümmetinin de sığınmasını istemiştir. Sonuncusu ise, zararlı ilimdir. Bu, kişinin ömrünü, malını, gücünü, kabiliyetlerini harcadığı ve fakat ebedî hayatına yönelik hiçbir fayda elde etmediği ilimdir. Fayda vermeyen ilimden Allah'a

¹³ Makki, "Me'âlimu irşadiyye 1", (04:49-07:03).

¹⁴ el-'Alak, 96/4.

¹⁵ el-Enbiyâ, 21/107.

¹⁶ el-Cum'a, 62/2-3.

¹⁷ Avvâme, *Me'âlim*, 11.

¹⁸ İbn Mâce, "Zühd", Hadis No: 3829.

sığınılması gerektiğine göre zararlı ilimden Allah'a sığınmak daha da öncelikli olmalıdır.¹⁹

3. Ümmetin İhtiyacı olan Talebenin / Âlimlerin Kısımları

Avvâme, İslam dünyasının gerçekten geniş ve günden güne artan ihtiyaçlarının çok ve teferruatlı olduğunu belirterek, her ne kadar mezkûr kitapta talebelik aksamını üçle sınırlandırmış olsa da artık yeni ihtiyaçlar için daha başka ihtisas alanlarını ilave etmiştir. Bu itibarla ümmetin ihtiyaç duyduğu geleceğin âlimi olacak talebenin kısımları şunlardır:

a. Mihrab ve minberin ihtiyacı olan talebe / âlim: Bu her mahallenin ihtiyacı olan âlimdir. Namazı kıldırır, mihrapta hutbe verir. Mahalle halkının fetvalarına cevap verir.

b. Şehrin fetvasına cevap verecek talebe/âlim: Bu görev, namaz kıldıran imamın hocasının sorumluluk alanıdır.

c. Ülke çapında etkin olan âlim: Çok yönlü meseleleri sahih ve nezih İslam metoduna göre çözen âlimdir.

d. Ümmetin genelinin ihtiyacı olan âlim: Büyük ve geniş İslam dünyasının problemlerini çözme altyapısını haiz, konusunda mütehassıs olan ilim ehlidir. Avvâme, modern zamanlarda farklı branşlarla beraber İslamî ilimlerde mütehassıs olan İslam âlimlerine çok fazla ihtiyaç olduğunu vurgular. Mesela iktisat ilmini bilen ve İslam toplumunun mâlî problemlerini İslam'a uygun olarak çözümleyen âlim sınıfına ihtiyaç duyulduğunun altını çizer. Küresel çaptaki problemleri küçük bir mahalle hocasının veya küçük bir şehirde yaşayan ve bu problemlerle hiç yüzleşmemiş birinin çözmesi beklenemez. Küresel problemleri yine bu kültüre vakıf, kadîm İslam tarihini ve özellikle yaşadığımız asrı eleştiri süzgecinden geçirebilecek ihtisasa sahip olan İslam âlimleri çözecektir.

e. Tam tahassun ve tam bir ihtisas ile her bir oryantalist için reddiyeler yazacak âlim sınıfı.

f. İslam adına Batı dünyasının ilkelerine göre yazıp konuşan, müslüman görünümlü kimselerin her birine cevap verecek mütehassıs âlimler: Bu kadroyu yetiştirmek ise İslam devletinin görevidir.²⁰

¹⁹ Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 1" 11:07-12:35.

²⁰ bk. Avvâme, *Me'âlim*, 39; Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 1", 15:17- 25:09

4. Âlimlerin Gökteki Yıldızlara Benzetilmesi

Avvâme bu benzetmeyi Hz. Peygamber'in "yeryüzündeki âlimlerin misali, gökyüzündeki yıldızlar gibidir. Onlarla karanın ve denizin karanlıklarında yollar –aydınlanıp- bulunur. Eğer yıldızlar sönüp kaybolursa, rehberlerin yolu şaşırımları an meselesidir"²¹ hadisine dayandırır.²² Ona göre bu hadis, İslâm âliminin ümmet üzerindeki etkisini çarpıcı biçimde ortaya koyar.²³ Yıldızlara yapılan benzetme, bu bağlamda son derece anlamlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah, yıldızların üç işlevinden söz eder: "Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık."²⁴ âyete göre yıldızlar hem göğün süsüdür hem de şeytanlara karşı bir savunma aracıdır. Aynı şekilde, Rabbânî, salih ve ilmiyle âmil olan âlimler de yeryüzünün ziynetidir. İslam akidesini, ibadet ve ahlâkını koruyan bu âlimler, tıpkı şeytanları taşıyan yıldızlar gibi, çağımızın zararlı akımlarına karşı hikmet, ilim ve kültürle mücadele ederler. Diğer yandan, doğru yolu arayanlara rehberlik eden, hakikat yolcularına ışık tutan kimseler olarak da yıldızların yön gösterici işlevini üstlenirler.²⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de yıldızların diğer bir görevi de yol göstermeleridir.²⁶ Avvâme, geçmişte Müslümanların âlimlerine sıkı sıkıya bağlı olduklarını; ancak yakın dönemde çeşitli hile ve tuzaklarla bu bağlılığın zayıflatıldığını, âdeta ayaklarının altındaki halının çekilmesi gibi bir kaymayla karşı karşıya kaldıklarını belirtir. Halkın ve ilim ehlinin âlimlerden ve ilim meclislerinden uzaklaşması, ifsâd ehlinin etkisini artırmasına zemin hazırlamıştır. Avvâme'ye göre bu durum, hak sözün bastırılmasına, unutulmasına ve ancak nadiren duyulabilmesine yol açmıştır. Bu olumsuz tablonun temelinde, ilim meclislerinin ve âlim rehberliğinin terk edilmesi yatmaktadır. Hâlbuki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Onların rehberliği ve basiretleri, özlerinden değil; Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan sadakatlerinden ve onun sünnetini örnek almalarından kaynaklanır. Yıldızların ışığını güneşten alarak geceleri aydınlatması gibi, âlimler de aldıkları nurlarla yeryüzü halkına ışık tutarlar.²⁷

21 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 3/157.

22 Avvâme, *Me'âlim*, 53.

23 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 2", 02:50-03:36.

24 el-Mülk, 67/5

25 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 2", 05:35-06:34.

26 "İnsanlar yıldızlarla da yollarını bulurlar." bk. en-Nahl, 16/6.

27 Avvâme, *Me'âlim*, 56.

5. Âlimler Ümmetin Yükünü Dualarıyla da Yüklenirler

Âlimler akideyi korudukları gibi ümmetin ülkelerini de dualarıyla korurlar. Avvâme âlimlerin bu yükümlülüğünü şu tarihî anektotla misallendirir: Bağdat'ta Şii Fâtımîler'in; Sünnî Abbâsîler'i ve Selçuklular'ı yıpratmak amacıyla siyasi ve askerî faaliyetlerin yanı sıra ilmî açıdan da yoğun bir propagandaya giriştikleri bir dönemde, Ehl-i sünnet akîdesini güçlendirmek ve devletin ihtiyaç duyduğu görevlileri yetiştirmek için ülkenin her tarafında medreseler açmaya karar veren Büyük Selçuklu veziri Nizâmülmülk, Sultan Alparslan döneminde ve sonrası olan Sultan Melikşah döneminde medreseler açmıştır. Bazı kişiler, Nizâmülmülk'ü, bu medreselere bütçeden çok fazla tahsisât ayırdığı için Melikşah'a: "Sultanım! Nizâmülmülk'ün medreselere yaptığı bu devâsâ yatırımıyla, İstanbul'u en az iki kez fethedebildiniz!" diyerek şikâyet ederler. Bunun üzerine sultan vezirini çağırarak hesap sorar. Nizâmülmülk'ün Melikşah'a verdiği cevap, devletlerin âlimlerden oluşan manevî orduya olan ihtiyacı ifade etmektedir:

Sultanım! Ben, gece orduları kurdum. Sizin ordunuz geceleri uyurlarken, onlar saflar halinde rablerinin huzurunda, gözyaşlarıyla ellerini açıp, senin devletin ve orduların için dualar ederler. Sen ve orduların bu medreselerdeki gece ordularının himayesi altındasın! Maddî ordularınızın ulaşamayacağı yerlere onlarla ulaşabilirsin. Onların duasıyla yaşıyor, onların duasıyla geceleyin rahat uyuyor, onların bereketiyle üzerinize gökten yağmur iniyor ve yerden nebat çıkıyor. Attıkları dua okları yedi kat gökleri deliyor.

Bunun üzerine Sultan Melikşâh ağlayarak Nizâmülmülk'ten gece ordularını çoğaltmasını emreder.²⁸

Bahsedilen âlim kadroları yetiştirmede iş arz talep dengesine göre yürümektedir. Halk, ilim meclislerinden yüz çevirdiğinde, âlimlerin sayısı da doğal olarak azalır. Avvâme'ye göre daha önemli ve ihmal edilmemesi gereken husus, âlimlerin ardından yerlerini alacak salih haleflerin yetiştirilmesidir. Zira ölüm mukadderdir ve bir âlimin ardından ilmi mirası devralacak nitelikli bir talebenin bulunması zaruridir. Avvâme, insanların bir cami inşasına veya bir yetime kefil olmaya davet edildiğinde büyük bir şevkle yarıştıklarını; fakat bir ilmî kurum inşası yahut tek bir ilim talebesinin yetişmesi için destek talep edildiğinde aynı gayretin gösterilmediğini dile getirir. Ona göre, her gün birçok âlim ve talebenin vefat ettiği bir gerçektir; ancak daha kaygı verici olan, vefat eden on âlimin yerine aynı sayıda yeni âlimin yetiştirilememesidir. Bu durum,

28 Muhammed Avvâme, *el-Muhtâr min ferâidi'n-nukûl ve'l-ahbâr*, (Beyrut: Dâru'l-Minhâc- Dâru'l-Yûsr, 2010), 73-76; Makkî "Me'âlimu irşâdiyye 2" 18:20-19:30.

İslam ümmetinin ilmî kaynaklarının gitgide tükenmesine yol açmaktadır.²⁹

6. Talebenin Kendi Değerinin Farkında Olması

Talebenin dikkat etmesi gereken en önemli hususlardan biri de Allah Teâlâ'nın kendisini konumlandığı mevkinin idrakine varabilmesidir. Bunun için mahallesinde kendisi gibi İslâmî ilimleri tahsil eden kaç talebe olduğuna bakması yeterlidir. Zira aynı çevrede, farklı alanlarda eğitim gören pek çok öğrenci bulunmasına rağmen, dinî ilimlere yönelenlerin sayısı sınırlıdır. Bu durum, şer'î ilimleri tahsil eden bir talebenin, risâletin, diyanetin ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) mirasını günümüze taşıyan bir temsilci olarak Allah tarafından seçilmiş olduğunu gösterir. Bu seçilme, Allah'ın kendisi adına onu tebliğ ile görevlendirmesi anlamına gelir ki bu da büyük bir şeref ve fazilettir. O halde talebe bu makamın hakkını vermeli, kıymetini bilmelidir. Nitekim "Allah, bu dinin mensupları arasından emirlerine itaat edip din için çalışan kimseler çıkarmayı eksik etmez"³⁰ Avvâme bu hadisten hareketle Allah Teâlâ'nın din ilimlerinde tahsil imkânı verdiği talebeyi bu ilimler için seçtiğini ifade etmektedir.³¹ Bu düşüncayı desteklemek için İbnü'l-Kayyım, Allah ve Resûlü adına söz söyleyecek kişilerin özellik ve niteliklerine dair yazdığı kitabına *İlâmu'l-muvakki'in 'an Rabbi'l-âlemîn* (Âlemlerin Rabbi adına imza atanların özellikleri) adını vermiştir. Çünkü müftî, fetva verdiğinde "bu fetvayı filan kişi yazdı" şeklinde imza atmaktadır. Bu imza da zımnen "bu fetva Allah'tan bir ihbardır" demektir. Yani kendisine soru ya da fetvayı soran kimseye "Allah senin hakkında şöyle diyor, ben ise bunu sana tebliğ ediyorum, ulaştırıyorum" demektir.³²

7. Talebe için Zekânın Önemi

Avvâme, zekâyı iki temel başlık altında ele alır: Allah'ın bir lütfu olarak verilen fitrî zekâ ve çaba yoluyla elde edilen kesbî zekâ. Bu iki türün aynı kişide birleşmesi hâlinde, olağanüstü neticelerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Şayet bir talebe, doğuştan gelen zekâsıyla yaşıtılarından ayrışıyor ve bu potansiyelini sürekli ilimle meşguliyet, uzun soluklu bir tahsil süreci ve istikrarlı bir gayretle destekliyorsa, zamanla ilim dünyasında temayüz eden, dikkate şayan eserler ortaya koyan bir âlim hâline gelir. İslam tarihinde, bu iki niteliği şahsında toplayarak ümmete yön vermiş birçok büyük âlim ve imam bulunmaktadır. Allah

29 Makkî "Me'âlimu irşâdiyye 2" 20:09-23:11.

30 İbn Mâce, "Sünne", 1.

31 Avvâme, *Me'âlim*, 71-72.

32 Makkî "Me'âlimu irşâdiyye 3" 03:40-06:54; Avvâme, *Me'âlim*, 73.

Teâlâ, onları hem üstün bir zihin kapasitesiyle yaratmış hem de ilim yolunda hizmetkâr kılarak başarıya ulaştırmıştır.

Avvâme, günümüzde en yüksek ilmî unvanlara sahip bazı kimselerin, selef âlimlerine dair aktarılan ve dinleyeni hayrete düşüren rivayetleri inkâr ettiklerini belirtir. Bunun temel sebebi olarak da bu kişilerin, selefi kendileriyle kıyas etmelerini gösterir. Örneğin, İmam Buhârî'nin olağanüstü hâfızasını ve ilmî kudretini akıl dışı bularak reddedenlerin, aynı şekilde İbn Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zûr'a er-Râzî, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'in gibi büyük imamlar hakkında nakledilen dikkat çekici rivayetleri kabul etmemelerinin nedeni, onların eriştiği seviyeye kendilerinin ulaşamamasıdır. Avvâme'ye göre Allah Teâlâ bu büyük âlimleri üç temel nitelikle rızıklandırmıştır: fitrî zekâ, kesbî gayret ve Allah rızasına dayanan ihlas ve takvâ. Bu vasıflar sayesinde Allah, onlara insan idrakini zorlayan bir ilim nasip etmiştir.³³

8. İlim Tahsilinde Son Derecede Kararlı Olmak

Muhammed Avvâme, tahsil sürecindeki zorluklara katlanmayı ifade eden uluvv-i himmeti “sonu olmayan işlerdeki mükemmelliklerin göze alınması, küçümsenmesi” şeklinde tanımlar.³⁴ Ona göre bedenın rahatını önceleyen biri, ilmi kendine boyun eğdiremez; ilmi kuşatmak, onu hâkimiyet altına almak ise ancak çileye, yorgunluğa ve zahmete katlanmakla mümkündür. Bu bağlamda Avvâme'nin dikkat çekici örneklerinden biri İmam Müslim'dir. *Sahîh*'inde genellikle yalnızca merfû hadislere yer veren İmam Müslim, sadece “Mevâkîtü's-salât” bölümünde Yahyâ b. Kesîr'in de yer aldığı bir rivayette bu ilkesinden ayrılır. Burada, Yahyâ b. Kesîr'in “beden rahatlığı ile ilim elde edilmez” şeklindeki sözünü nakletmiştir. Müslim'in bu tercihini, onun şârihlerinden Kâdî İyâz açıklamıştır. Buna göre, Müslim bu hadisi birçok tarik üzerinden rivayet etmiş ve bize ulaştığına göre bu rivayeti on yedi ayrı şeyhten almıştır. Bu şeyhlerin her biri Afganistan, Bağdat, Rakka gibi uzak coğrafyalardandır. O dönemde bu beldeler arasında seyahat etmek son derece meşakkatli bir iştir. Müslim'in bu zahmete katlanarak söz konusu hadisi tahsil etmesi, adeta “Yalnızca Yahyâ b. Kesîr'in bu sözüne ulaşmak için bile bu zahmete katlandım” demek içindir.³⁵

33 Makkî, “Me'âlimu irşâdiyye 3” 09:41-12:50; Avvâme, *Me'âlim*, 76-78.

34 Avvâme, *Me'âlim*, 99

35 Avvâme, *Me'âlim*, 103-104.

9. Tahsil Sürecinde İlme Adanmışlığın Zaruri Oluşu

Avvâme ilim makamının yüce, değerli, şerefli bir rütbe olduğunu; bu makama ulaşmanın ise büyük bir çaba ve özveri gerektirdiğini ifade eder. Allah Teâlâ'nın bu derece kıymet atfettiği makama sıradan bir hayat tarzıyla ulaşmak mümkün değildir. Bu sebeple, insanlar arasında ilim rütbesine erişenlerin sayısı oldukça azdır. İlmin şerefli kılınmasının önemli bir yönü de, ancak tam bir adanmışlıkla elde edilebilmesidir.³⁶ Bu hususa, Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebelerinden İmam Ebû Yûsuf ve yine onun öğrencilerinden Vekî' b. Cerrâh şu ifadeyle dikkat çeker: "Sen kendini ilme bütünüyle adamadıkça o sana bir kısmını dahi vermez. Üstelik onun bir kısmını elde etme hususunda dahi bir garanti söz konusu değildir."³⁷ Bu nedenle ilim yolunun başındaki bir talebeye öncelikle öğretilmesi gereken esaslardan biri, "Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi terk etmesi, kişinin iyi müslüman oluşundandır"³⁸ hadisi olmalıdır.³⁹

Günümüze ulaşan pek çok nakilde, ilim tahsil ederken en yakınlarının cenazesinde defnetmeye dahi gitmeyenler aktarılmaktadır. Ancak Avvâme'ye göre doğru olan dengeyi gözetmektir. Anne babayla olan muamele, nafile ibadetlere olan devamlılık gibi konularla ilme adanma arasında denge tutturulmalıdır. İlme adanmışlık hiçbir şekilde ibadetlerde kusurlu davranışların, yakın akrabaya olan görevleri ve benzer sorumlulukları aksatmanın bahanesi olmamalıdır.⁴⁰

10. İlmi Hocalardan Öğrenmek ve Onların Rehberliğinde İlimde Yol Almak

Avvâme'ye göre, tıbbî bilgileri doktorlardan öğrenmeyen bir hekime ya da hiçbir mühendislik hocasından ders almadan bu alanda tahsilini tamamlayan bir mühendise nasıl güven duyulmazsa, şer'î ilimleri yalnızca kitaplardan okuyarak öğrenen bir talebeye de aynı ölçüde güvenilemez. Bu bağlamda âlimler ve hocalar, talebenin ilim yolculuğunda bir anlamda babası ve ecdadı hükmündedir. Talebe ise onların önünde, saygıdeğer bir torun makamında olmalıdır.⁴¹

36 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 4" 02:23-03:23

37 Avvâme, *Me'âlim*, 142-143.

38 Tirmizî, "Zühd", 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, "Fiten", 12

39 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 4" 06:33-06:50

40 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 4" 11:00-11:20. Avvâme, İbn Dakîk el-İd'e, *Râfi'i'l-kebîr*'in şerhinin nüshası ulaşınca sadece farzları kılmakla yetindiğini, aynı şekilde Ahmed b. Hanbel'in Ebu Zûr'a er-Râzi ile karşılaştığında ilim ve müzakereyle meşgul olabilmek için farzlar ile yetindiğini belirtir.

41 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 4"; Avvâme, *Me'âlim*, 164.

Bu dünyada herhangi bir işin amaca ulaşabilmesi için, o işe özgü yol, yöntem ve vesilelerin gözetilmesi gerekir. Her birey, ulaşmak istediği sonuca uygun bir yöntemi benimsemediği takdirde, hedefine ulaşamaz. Ne var ki “İslam, herkesin dinidir” sloganı gerekçe gösterilerek bu temel ilke, dinî ilimler söz konusu olduğunda çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Yani her Müslüman, din hakkında, anladığı ölçüde konuşma hakkını kendinde görebilmektedir. Oysa aynı kişiler, “insan sağlığı hepimizi ilgilendirir” diyerek tıp alanında bu denli rahat ve iddialı konuşmamaktadır. Büyük ya da küçük, bilen ya da bilmeyen herkes, herhangi bir mecliste Allah’ın dini hakkında söz söyleme cesareti gösterebilmektedir. Ayrıca, bir kişinin herhangi bir sahada en yüksek düzeyde uzmanlığa sahip olması, ona dinî ilimler hakkında hüküm verme yetkisi kazandırmaz. Tıpkı günümüzün din âlimlerinin çoğunun astronomi alanında uzman olmamaları gibi, bu kişi de dinî ilimler alanında sıradan bir konumda olabilir. Zira her ilim dalında söz söyleme hakkı, sadece o sahada ihtisas sahibi olanlara aittir.⁴² Avvâme bu noktada iki hususu vurgular: İlkin, her ilmin kendi sahasının mütehasısı tarafından öğretilmesi gerektiği; ikincisi ise, uzman olan âlimin aynı zamanda ilmiyle amel eden bir şahsiyet olması gerektiğidir.⁴³

11. İlmi Hocalardan Almanın Önemi

Avvâme, talebelerin artık büyük bir çoğunluğunun üstatlarla aynı ortamda bir araya gelmeden, onlarla yüz yüze sosyal bir ilişki kurmadan, sadece sosyal medya üzerinden yayımlanan dersleri takip ederek ya da bilgisayar programları aracılığıyla bilgi edinmekle yetindiğine dikkat çeker. Ona göre, bu tür araçların şer’î ilimler açısından yardımcı kaynak olarak değerlendirilmesi tabiidir. Ancak bu vasıtaların asli kaynak konumuna getirilmesi İslami ilimlerin tahsiline uygun değildir. Zira Hz. Peygamber’in Hz. Cebrail’den abdesti ve namazı, ashâbın da Hz. Peygamber’den namazı ve haccı görerek öğrenmesi gibi herhangi bir fikhî bilginin uygulaması ve şartları da ruh ve âdabıyla birlikte öğrenilir.⁴⁴ Aksi takdirde telefon ekranlarından ve sosyal iletişim araçlarıyla aktarılması mümkün olmayan manevî kültürün yok olması söz konusudur.⁴⁵ Şeriat ilimlerinin ancak âlimlerle yüz yüze gelerek öğrenilen kısımları vardır ki bunların herhangi bir sosyal medya vasıtasıyla aktarımı mümkün değildir.⁴⁶

İlim tahsilinin doğru ve sağlıklı olabilmesi için doğrudan ehlinden

42 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 4” 16:09-19:08.

43 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 4” 20:55-22:30.

44 Avvâme, *Me’âlim*, 184,185-320-321.

45 Avvâme, *Me’âlim*, 160.

46 bk. Avvâme, *Me’âlim*, 212-213; 240.

öğrenilmesi gerekir. Bu öğrenme yolu, müşâhâfe ve mücâlese diye bilinir ki ashâbın Hz. Peygamber'den ilim alma şekli de budur.⁴⁷ Avvâme, âlim diye bilinen kimselerin, mutlaka bir âlim ya da çok sayıda âlimlerden uzun zaman yararlandıklarını ve onlardan ilim edindiklerini haber vermektedir.⁴⁸ Kadim tarihimizde bunun örnekleri çoktur.⁴⁹

Avvâme'ye göre, dinî ilimlerin uzaktan eğitim yoluyla veya yalnızca fakülte dersleriyle öğrenilmeye çalışılması ciddi bir ilmî çöküşün işaretidir. Bu tarz bir eğitim süreci, telâkkî (yüz yüze kabul), tahsil, tashîh, kıraat ve hocaların rehberliği gibi temel nitelikleri taşımaz. Dolayısıyla, ümmete sağlıklı bir ilmî hizmet sunabilmek ve önceki ulemânın ulaştığı seviyelere erişebilmek için, onların ilim elde etme usullerine dönülmesi bir zaruret hâline gelmiştir. Aksi takdirde, her nesil, bir öncekinden daha zayıf bir ilmî seviyeye düşmeye devam edecektir.⁵⁰

12. Hocadan İlim Almak Talebeyi Özgünlükten Uzaklaştırır mı?

Hoca rehberliği olmaksızın, yalnızca kendi başına kitap okuyarak ilim öğrenmenin üstün olduğunu savunan bazı kişiler, bunun kendilerine Allah'ın bir lütfu olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre bir hocayı sürekli takip etmek/ mülâzemet etmek, talebenin özgünlüğü ortadan kaldırır ve onu adeta hocasının bir kopyası hâline getirir. Bu görüşe göre, üstatlara bağlı kalınarak yapılan ilim tahsilinde yenilik, keşif, icat ve özgünlük söz konusu olamayacaktır. Ancak Avvâme, bu görüşün kesinlikle isabetli olmadığını ifade eder. Ona göre imam mertebesine erişmiş âlimlerin biyografisini okuyabilen hiç kimse böyle bir iddia ileri süremez. Zira, hem ilim tarihi bu görüşü yanlışlayan misallerle doludur⁵¹ hem de ulemâ arasında "Kur'an'ı mushaftan, hadisleri ise sahifelerden öğrenenden alma" ilkesi meşhur olmuştur.⁵² Bu bağlamda, özgünlük iddiasıyla hocaların tecrübesine başvurmadan, kitapları kendi başına okuyarak bilgi edinmeye çalışmak, ilim çevrelerinde sahîh bir neseb bağı olmayan talebe demektir.⁵³

Avvâme hocalara bağlı kalmanın özgünlüğü ortadan kaldırdığı iddiasının yanlışlığını ispat sadedinde fıkıh imamlarını delil olarak gösterir. Meselâ; Ebû Hanîfe tam bir bağlılıkla hatta hocası Hammâd b. Ebû Süleyman'ın huzurunu

47 Avvâme, *Me'âlim*, 176.

48 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 5" 02:27-04:09.

49 Avvâme, *Me'âlim*, 163.

50 Avvâme, *Me'âlim*, 181-182; Mekkî, "Me'âlimu irşâdiyye 5" 11:11-11:25.

51 Avvâme, *Me'âlim*, 170.

52 Avvâme, *Me'âlim*, 179-180; Mekkî, "Me'âlimu irşâdiyye 5" 20:35-20:48.

53 bk. Avvâme, *Me'âlim*, 160.

etkileyecek derecede ona talebelik yapmıştır.⁵⁴ İmam Ahmed, İmam Şâfi'ye talebelik yapmıştır. İmam Şâfi, İmam Mâlik'e talebelik yapmıştır. Adı geçen her bir âlim, imamlık mertebesine ulaşmış özgün şahsiyetlerdir. İslam ilim tarihinde bu tür hoca-talebe silsilesi devam etmiştir, ancak hiçbir âlim yalnızca tek bir hocadan ders alarak onun birebir kopyası hâline gelmemiştir. Aksine, âlimlerimiz, tıpkı birçok çiçekten nektar toplayarak en nitelikli balı üreten bir arı gibi, pek çok üstatla irtibat kurmuşlardır.⁵⁵ Nitekim, İbn Asâkir'in bin hocası olduğu ve bunların üç yüzünün kadın olduğu kaydedilmiştir.⁵⁶ Avvâme'nin katıldığı görüşe göre; bir kişinin âlim sayılabilmesi için yalnızca kendisinden üstün olanlardan değil, aynı seviyede olanlardan ve hatta kendisinden daha az bilgili kimselerden de istifade etmesi gerekir. Bu çeşitlilik, ilmin derinleşmesi ve şahsiyetin özgünleşmesi için zarurîdir.⁵⁷

Avvâme'nin taksiminde insanların ömrü üç kısımdan oluşur: Doğumuyla başlayan biyolojik ömür, vehbî ve kesbî zekâyla geçirilen aklî ömür ve belirli bir ilmi öğrenerek sürdürülen ilmî ömür. Bir kimse, uzmanlaşmak istediği alana dair bir okula girdiğinde derslere devam eder, hocalardan istifade eder, okur, araştırır talebeliğin gereklerini yerine getirerek eğitim yılını tamamlarsa ilmî ömrü yıldan yıla artar. Aksi hâlde, yalnızca ilgili branşa kayıtlı olmak veya sadece sınav dönemlerinde okula uğramak, ilmî ömrün ilerlemesi anlamına gelmez. Zira ilim merkezine sayılı günlerde uğramak, o kişinin ilmî yaşını artırmaz.

Fakülte, ihtisaslaşma yeridir. Talebe burada eğer “hangi sayfalardan sınav olacağız” sorusuyla sınırlı kalıyor, okumuyor ve tahsilin gereklerini yerine getirmiyorsa, bu faaliyet ilim olarak nitelendirilemez.⁵⁸ İlmî ömür, ilmi hocalardan tahsil etmek ve onlardan ilmin ahlak ve âdâbını tevarüs etmekle oluşur.⁵⁹ Özetle, ilim; âlimlerin meclisinde bulunup, onların önünde iki diz üzere oturmakla elde edilir.⁶⁰

54 Avvâme, *Me'âlim*, 171.

55 Makkî, “Me'âlimu irşâdiyye 5” 19:31-19:36.

56 bk. Avvâme, *Me'âlim*, 219; Mekkî, “Me'âlimu irşâdiyye 5” 19:19-19:23. Avvâme kişinin hocaların sayısını çoğaltmasının övgüye layık bir durum olduğunu, ancak bunu iftihar için yapmanın haram olduğunu ifade eder (bk. Avvâme, *Me'âlim*, 220).

57 Avvâme, *Me'âlim*, 218.

58 Makkî, “Me'âlimu irşâdiyye 5” 23:32-23:46.

59 Avvâme, *Me'âlim*, 182-183.

60 Makkî, “Me'âlimu irşâdiyye 5” 24:12-24:34.

13. Talebenin Edeb ile Kendini Süslemesi

Avvâme “edeb” kelimesini, “mâna olarak, çeşit çeşit yemekleri barındıran mükellef sofraya ad olan ‘me’dube’ gibi, bütün hayırları bünyesinde toplayan bir kelimedir” diyerek tanımlar. Şeriatın kullandığı, ‘adalet’ gibi ‘emanet’ gibi bazı kavramlar, tek bir kelimeyle bütün İslam’ı ifade edebilecek kapsayıcılığa sahiptir. “Edeb” de bu yönüyle, İslam’ı tek kelimeyle anlatma kudretine sahip terimlerden biridir.⁶¹ Allah’a karşı edeb, O’nun gönderdiği kitaplarına karşı edeb, rasûl ve nebilerine karşı edeb, meleklerle karşı edeb, mümin kullarına karşı edeb gibi. Dolayısıyla edeb, hem bir ilim talebesinin hem de genel anlamda bir müslümanın sahip olması gereken bütün ahlâkî erdemleri ve güzel tutumları kapsayan bir değerdir. Bu çerçevede, ilim talebi sürecinde ilmin kendisine karşı edepli olunmalıdır. İlimle amel etmek, ilme uygun hayat sürmek, ilme karşı gösterilmesi gereken edebin, saygının en açık ifadesidir. Avvâme, bu hususu İmam Ahmed b. Hanbel’e başka bir beldeden hadis öğrenmek üzere gelen bir talebeyle ilgili rivayetle örneklendirir. Rivayete göre, İmam Ahmed gece kalkınca abdest alabilirdi diye bu talebenin odasına su bırakır. Sabah namazı için talebenin odasına geldiğinde, suyun bıraktığı gibi durduğunu görünce bu hadis talebesinin gece namazına kalkmadığını anlar. Bu durumu nazik bir şekilde dile getirerek talebeyi ikaz eder.⁶² Avvâme’ye göre, işte bu asaletli ve yüksek ahlâkî davranışlar, yalnızca ilmini aldığı âlimin yakınında bulunmakla ve onların terbiyesine tâbi olmakla kazanılabilecek erdemlerdir.

14. İlim Alanında Edeb

“Kazanan edebten dolayı kazandı. İtibardan düşen ise sadece edebten mahrum olmasından dolayı düştü.”⁶³ Avvâme bu söze delil olarak ümmetin ilk temsilcileri olan ashâb-ı kirâmı gösterir. Ona göre, edebiyile izzet ve itibar kazanmış bir sahabî olarak yalnızca Abdullah b. Abbâs’ın zikredilmesi bile yeterlidir. İbn Abbâs’ın, henüz ergenliğe yeni girdiği dönemde, teyzesi Hz. Meymûne’nin evinde bulunduğu sırada, Hz. Peygamber’in haceti için dışarı çıktığını fark ettiğinde, süratle davranarak Hz. Peygamber’e döndüğünde kullanması için abdest suyu hazırladığı aktarılır. Hz. Peygamber döndüğünde kendisi için böyle hazırlık yapanın İbn Abbâs olduğunu öğrenince “Allah’ım! Onu dine fakih eyle ve ona te’vili öğret”⁶⁴ şeklinde dua etmiştir. Görünürde küçük gibi duran bu davranış, aslında İbn Abbâs’ın Hz. Peygamber’e karşı gösterdiği

61 Avvâme, *Me’âlim*, 221.

62 Avvâme, *Me’âlim*, 240.

63 Avvâme, *Me’âlim*, 246.

64 Buhârî, “Vudû”, 10.

yüksek edebın bir tezahürüdür. Üstelik İbn Abbâs bu duayı Hz. Peygamber'den iki kere almıştır. Yine bir başka rivayette, teyzesinin yanında kaldığı sırada Hz. Peygamber (s.a.v.) gece namazına kalkmış, İbn Abbâs da kalkıp sol arka tarafında durmuştur. Hz. Peygamber onu sağ hizasına çekmiş, ancak İbn Abbâs tekrar geriye çekilmiştir. Namaz bittikten sonra Hz. Peygamber, neden hizasında durmadığını sorduğunda İbn Abbâs, “Resûlullah'ın hizasında durmaya kim layık olabilir!” şeklinde cevap vermiştir. Hz. Peygamber'den aldığı duanın bereketiyle “hibru'l-ümme” ve “tercümânü'l-Kur'an” olarak anılmıştır. Hz. Peygamber ile sadece on altı yıl geçirmesine rağmen edebi sayesinde aldığı dua onu bu ümmete muallim kılmıştır. İşte bu, edeb sayesinde ulaşılan bir mertebedir.⁶⁵

Edebe aykırı davranarak itibardan düşen kimseye verilebilecek en çarpıcı örnek, İblis'tir. Allah'ın secde emrine karşı “Ben ondan hayırlıyım” diyerek edepsizlik sergileyen İblis, bu tavrından dolayı ilâhî rahmetten kovulmuş ve ebedî olarak lanetlenmiştir.⁶⁶ Avvâme'ye göre, büyüklere karşı edeb yalnızca insanda değil, diğer mahlukatta bile fitraten mevcuttur. Niteim, Neml sûresi 27/8. âyette geçen karınca örneği bu durumu açıkça ortaya koyar: Karınca, kavmine seslenerek, “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu, farkında olmadan sizi ezmesin” demektedir. Burada “farkında olmadan” ifadesi, Süleyman ve askerlerinin böyle bir eylemi bilerek yapmayacaklarına dair bir mazeret beyanı niteliğindedir. Bu söz, bir karıncanın bile Hz. Süleyman ve ordusuna karşı bir edep çerçevesinde konuştuğunu göstermektedir. Böylesine küçük bir canlının Hz. Süleyman'a ve onun ashabına karşı sergilediği edep dikkate alındığında, bir ilim talebesinin Hz. Peygamber'in ashabına ve selef-i sâlihine karşı nasıl bir saygı ve nezaket içinde olması gerektiği çok daha iyi anlaşılacaktır.⁶⁷

15. Âlimlere Karşı Edep

Şu'be b. Haccâc'ın hadis ilminde halefi olan Yahya b. Sa'îd el- Kattân aynı zamanda Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'in gibi imamların da hocasıdır. Bu yönüyle, Yahyâ el-Kattân bu iki topluluğu birbirine bağlayan bir âlimdir. Yahya el-Kattân ikinci namazını mescitte kıldıktan sonra önünde sünnetin imamları olan Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medîni ayakta dururken, arkasına yaslanarak oturur ve bu âlimler akşam namazına kadar ona hadisler ve râviler hakkında sorular yöneltirdi. Avvâme'nin ifadesiyle, ne Yahyâ el-Kattân “oturun” derdi ne de onlar hocalarına duydukları saygıdan dolayı oturmayı talep

65 Avvâme, *Me'âlim*, 246, 247, 248.

66 Avvâme, *Me'âlim*, 246.

67 Avvâme, *Me'âlim*, 228.

ederlerdi.⁶⁸

Avvâme, bu tür edep örneklerinin “geçmiş zamanlara ait, günümüzde uygulanması mümkün olmayan davranışlar” şeklinde yorumlanabileceği ihtimaline karşılık, yakın dönem âlimlerinden iki üstadın, aynı hocaya gösterdiği edebi örnek olarak zikreder. Halep’in önde gelen âlimlerinin ders verdiği Şa‘bâniyye Medresesi’nde, sabahın sekizinde güneş ışığının hafifçe vurduğu bir vakitte, Şâfiî müftülerinin önde gelenlerinden ve hocaların hocası olarak bilinen Es‘ad el-‘Âbecî ziyaretçi olarak medreseye gelir. Es‘ad el-‘Âbecî’nin sağında Abdullah Sirâceddin, önünde ise o esnada talebelik sürecinde bulunan Muhammed Avvâme ve talebelere rehberlik eden bir yardımcı hoca yer almaktadır. Bu sırada Abdullah Sirâceddin, işaret parmağıyla yardımcı öğretmene geri çekilmesini telkin eder. Muhammed Avvâme dikkat kesildiğinde, bu işaretin Es‘ad el-‘Âbecî’nin gölgesinin yardımcı hocanın ayaklarına değmiş olabileceği düşüncesiyle yapıldığını ve onun üstadın gölgesinden uzaklaşması yönünde bir uyarı olduğunu fark eder.

Başka bir vakada, Abdülfettâh Ebû Gudde’nin hocalarından biri olan Es‘ad el-‘Âbecî, Şa‘bâniyye Medresesi’nin kapısından çıkmak üzereyken, Muhammed Avvâme ve arkadaşı Abdulmecid Kaţţân içeri girmek üzere kapıda karşılaşırlar. Bu iki talebe hem ders aldıkları hocaları olması hem de sağ tarafta yer alması nedeniyle önce Ebû Gudde’ye selam vermek isterler. Ancak Ebû Gudde, bu duruma müdahale ederek “Hayır, önce üstadımıza selam verin, önce üstadımıza selam verin!” diyerek önceliği Es‘ad el-‘Âbecî’ye tanımları gerektiğini vurgular. Muhammed Avvâme, hem sağ tarafta yer aldığı hem de kendisinin doğrudan hocası olduğu için Ebû Gudde’ye selam verdiğinde, bu kez Ebû Gudde daha yüksek bir ses tonuyla, “Hayır, önce üstadımıza selam verin!” diyerek bu tutumunu tekrarlar. Böylece Ebû Gudde, talebeye edebi uygulayarak öğretmekte ve aynı zamanda Es‘ad el-‘Âbecî’nin ilmî otoritesini tanıtmaktadır. O dönemde Şa‘bâniyye Medresesi talebeleri, Ebû Gudde’yi ilim çevrelerinin dikkatini çeken parlak bir hoca olarak tanımakta; Es‘ad el-‘Âbecî’yi ise büyük hocalardan biri olarak bilmekle birlikte, yeterince takdir edememekteydiler. Ebû Gudde’nin bu davranışı, öğrencilerin sadece bilgi değil; aynı zamanda ilme, hocaya ve geleneğe karşı edebi de içselleştirmeleri gerektiğine dair canlı bir örnek teşkil etmektedir.⁶⁹

68 Avvâme, *Me‘âlim*, 232.

69 Avvâme, *Me‘âlim*, 226-227.

16. İlim Kitaplarına Karşı Edepli Olmak

Avvâme, ilme karşı gösterilmesi gereken edebî, derhal onunla amel etmek ve ilme uygun davranmakla mümkün olduğunu ısrarla vurgular. Ona göre, Muhammedî nübüvvet mirasını aktaran ve hayırların taşıyıcısı olan ilim kitapları da aynı şekilde edele muameleye layıktır. Selef âlimleri, kitaba gösterilmesi gereken edebî bir göstergesi olarak, dinî ilimlere ait eserleri mutlaka abdestli bir şekilde tutmuşlar ve bu tutumlarının, ilimde ulaştıkları yüksek mertebeye vesile olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁰ Avvâme hicrî I. asrın başlarında yaşayan Hanefî âlimlerden “Şemsü'l-e'imme” lakabıyla tanınan el-Hulvânî'nin, “İlmî açıdan ulaştığımız konuma, bir kâğıdı bile abdestsiz tutmamak suretiyle eriştik” şeklindeki ifadesini önemser ve onun ilmî zirveye ulaşmasında bu edeb anlayışının belirleyici olduğunu belirtir.⁷¹ Bazı selef âlimleri, kütüphanelerine ya da çalışma odalarına kitaplardan birine dokunma ihtimaline binaen sadece abdestli olarak girmişlerdir. Bu anlayış, ilimle olan ilişkilerinin ne denli derin ve hürmetkâr olduğunu gösterir. Örneğin, Hanefî fakihlerinden Şemsü'l-e'imme es-Serahsî, koleraya yakalandığında abdest almakta güçlük çekmesine rağmen, o gece ders yapması gerektiği için tam on yedi kez abdest almıştır. Abdest ahkâmını tüm ayrıntılarıyla bilen bir fakih olmasına rağmen her defasında abdest almasındaki bu ısrarı, kitaplara abdestsiz temas etmeme hususundaki edeb anlayışından kaynaklanmaktadır.⁷² Kitaba saygıyla ilgili Muhammed Avvâme akademik tahsil ile meşiyehiye tahsilinin farkını göstermek üzere kendi tecrübesini de şöyle paylaşmaktadır:

Avvâme'nin Şa'bâniyye'de talebe olduğu sıralarda teneffüs vaktinde sol elinde kitabını taşıdığı sırada medrese hocalarından Ahmed el-Kallaş kendisini görür. Şefkat ve lütufla kitabı sol elinden alır “Allah'ım kitabımı sağımdan ver” diyerek kitabı sağ eline verir.⁷³ Seneler sonra Avvâme Şeriat Fakültesi'ne girdiğinde, dönemin son sınavında sözlü fıkıh imtihanına girmek üzere Semerkandî'nin *Tuhfetü'l-fukahâ'sı* ellerinde, sıralarını bekleyen talebeler arasındadır. Bekleme süresi uzadığında, talebelerden biri merdivenin tozlu basamaklarından birine oturmaya karar verir ve pantolonuna toz değmesin diye kitabı basamağa koyup üzerine oturur.⁷⁴ Sol elinde kitap tutmayı dahi edebe aykırı gören üstatlarla, bir fıkıh kitabını oturak olarak kullanan talebeler arasındaki bu tutum farkı, Avvâme'ye göre ilmin yalnızca bilgi değil, aynı zamanda derin

70 Avvâme, *Me'âlim*, 242.

71 Avvâme, *Me'âlim*, 242-243.

72 Avvâme, *Me'âlim*, 243.

73 Avvâme, *Me'âlim*, 244.

74 Avvâme, *Me'âlim*, 245.

bir edep ve saygı meselesi olduğunu açıkça ortaya koyar. İlimlerini mescidlerde tahsil eden ve ilimleriyle amel eden âlimler (mescidiyyûn), okullaşma sürecinde, aldıkları mirası fakülte koridorlarına bir nebze de olsa taşıyabilmişlerdir. Ancak Avvâme'ye göre onların vefatıyla birlikte, bu aydınlık edeb ışıltıları silinmeye yüz tutacaktır.⁷⁵

Son olarak, selefin anlayışında kitabın tertibinde de edeb söz konusudur. Mesela fıkıh kitabının üzerine nahiv kitabı konulmaz. Tefsir kitabı üzerine hadis, hadis kitabının üzerine fıkıh kitabı konulmaz. Bu kitaplar amaç ve araç olmaları yönüyle tertibe tâbi tutulur.⁷⁶

17. Eğitiminin Yüklendiği Sorumluluk

Avvâme'ye göre ilim, dinin bizatihi kendisidir. Öğretici bir üstat ise ilim tahsilinde vazgeçilmez bir unsurdur. Hoca, kendinden öncekilere hayırlı bir halef, kendinden sonrakilere ise rabbânî bir rehberdir. Çünkü Allah Teâla “*Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kitap uyarınca rabbânîler (Allah'ın istediği örnek ve dindar kullar) olun*”⁷⁷ buyurmuştur. Avvâme, rabbânî âlimin kim olduğu konusunda, gerek bu âyetin tefsirinde, gerek sünnet ve lügat kitaplarında uzun izahlar bulunduğunu⁷⁸ kendisinin ise rabbânî âlimi; el-âlim - el-âmil olarak iki kelimeden ibaret gördüğünü ifade eder. Yani, bildiklerini hayatında uygulayan âlim, rabbânî âlimdir. Böylece rabbânî âlim, talebeye ders takrir ederken, aynı zamanda bilginin hayat bulmuş halini, yani uygulamasını da telkin eden en güzel bir örnek, yolu aydınlatan bir fenerdir. Âlim-i rabbânî sadece talebeleri için değil ümmetin geneli için de güzel bir örnektir.⁷⁹ Mürebbi olarak âlimi rabbânînin vazifeleri pek çoktur.⁸⁰ Selef âlimleri bu vazifeleri uygulamış, kitaplarda kaydetmişlerdir.⁸¹ Bununla birlikte her eğitimci, öğrenci yetiştirmede tecrübe kazandıkça, farklı öğrenci grupları için, değişen zaman ve mekânın şartlarına uygun yeni vazifeleri not almalı ve sonrakilere kolaylık sağlaması için tecrübesini paylaşmalıdır.⁸² Avvâme onların bazıları şöyle özetler:⁸³

Öğrencileri karşı samimi ve içten olmak: Buradaki içtenlikten kasıt, hocanın

75 Avvâme, *Me 'âlim*, 245.

76 Avvâme, *Me 'âlim*, 243.

77 Âli İmrân, 3/79.

78 Avvâme, *Me 'âlim*, 313-314.

79 Makkî, “Me 'âlimu irşâdiyye 8”, 02:16-03:56

80 bk. Avvâme, *Me 'âlim*, 290-293.

81 İşaret edilen âlimler ve kitapları için bk. Avvâme, *Me 'âlim*, 290.

82 Makkî, “Me 'âlimu irşâdiyye 8”, 04:22-05:15.

83 Makkî, “Me 'âlimu irşâdiyye 8”, 04:07-04:20

talebeleriyle sevgiye dayalı ve saygıya dayalı, ebeveyn-evlat ilişkisini andıran bir bağ kurmasıdır.⁸⁴ Hoca'nın talebesine olan içtenliği, sadece akademik konularla sınırlı kalmaz; talebenin maddî durumu, manevî hâlleri ve şahsî kaygılarıyla da yakından ilgilenmeyi kapsar. Meselâ Ebû Hanîfe'nin meşhur talebelerinden Ebû Yûsuf maddî durumu zayıf bir talebeydi. Babasının kendisini evin maişetini kazanmak için gönderdiği çarşıdan vakit buldukça Ebû Hanîfe'nin derslerine devam ederdi. Ebû Yûsuf'un babası bu durumu fark edince, hocasının maddî durumunun yerinde olduğunu, kendilerinin ise onun çalışmasıyla ancak geçinebildikleri söyleyerek derslere gitmeyip çalışmasını istedi. Derslere katılamayan Ebû Yûsuf'un durumunu araştıran Ebû Hanîfe, öğrencisinin ailesinin haline vakıf olunca, Ebû Yûsuf'a içinde 100 dirhem bulunan bir kese vermiş ve bununla aile geçimini desteklemesini, dirhemler bitmeden kendisini haberdar etmesini istemişti. Bununla birlikte Ebû Hanîfe dirhemlerin bitmesini beklemeden diğer keseyi verirdi. Ebû Yûsuf hocasının bu samimiyeti sayesinde derslere devam ederek döneminin kadısı konumuna yükselmiştir.⁸⁵

Selef âlimleri, talebeleriyle yalnızca derslerde değil, hastalık gibi özel durumlarında da yakından ilgilenirlerdi. Meselâ Hanefî Ebû Bekir er-Râzî'nin talebesi olan el-Ferrâ el-Hanbelî yüz gün süren bir hastalık geçirmişti. Hocası bu yüz gün boyunca onu gün aşırı ziyaret etmişti. Dicle Nehri'nin bir kıyısından diğerine geçerek bu zahmete katlanan Râzî, gösterdiği bu yoğun ilgiden sonra dahi, "hakkını tam olarak veremedim" diyerek talebesinden özür dilemiştir. Avvâme bu özrün, talebenin psikolojisinde, meşakkati göze alınarak yapılmış ziyaretten daha fazla teselli edici ve içtenlik taşıyan bir davranış olduğunu vurgular.⁸⁶

Allah'tan korkmak ve ilmi yani dini yayma gayreti içinde olmak: Bu hususta en önemli örnek, sahâbe-i kiramdır. Nitekim onlardan biri olan Ebû Zer el-Gıfârî, boynunu işaret ederek şöyle demiştir: "Şayet kılıç boynumun üzerine konulsa ve Resûlullah'tan işittiğim bir sözü söyleyebilecek zamanım olsa, başım kesilmeden önce onu mutlaka söyledim."⁸⁷ Böylesine dehşet verici bir sahnede bile ilmi ketmetmekten sakınmak, talebe-i uluma olan samimiyettendir ve bu davranış dindendir.⁸⁸

84 Avvâme, *Me'âlim*, 290.

85 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 8", 11:22-12:26.

86 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 8", 12:38-13:31.

87 Buhârî, "İlm", 10.

88 Makkî, "Me'âlimu irşâdiyye 8", 09:03-09:20.

18. Hocanın Talebesini Kendisine Faydalı Olacak Önemli Metinleri Ezberlemeye Teşvik Etmesi

Ezberin ilmî gelişimdeki önemine dair önceki âlimler “metinleri ezberleyen ilimleri elde eder” demişlerdir.⁸⁹ Talebeyi, belli bir maksada uygun ilim elde etme yollarına teşvik etmek de hocanın talebesine şefkatinin bir yansımasıdır. Modern dönemde ezber, anlama ve kavrama becerilerini sınırladığı gerekçesiyle ikinci plana atılmıştır. Oysa selefın eğitim anlayışında, bilginin temel yapısını oluşturan metinlerin ezberlenmesi, öğrenme sürecinin vazgeçilmez bir unsurudur.⁹⁰

Avvâme’ye göre, talebe henüz yolun başındayken Kur’ân-ı Kerîm ezberlemeye teşvik edilmelidir. Zira Abdullah Sirâceddîn’e göre herhangi bir ilim erbabı İslâmî ilimlerde ne kadar ilerleme kaydetse de şayet Kur’an hafızı değilse, ihtisas bakımından zayıf sayılır.⁹¹ Zira görüşlerini tashih edecek, destekleyecek, ispatlayacak âyetleri delil olarak getirmekte zorlanır. İlimle iştigal etmiş bir talebenin yeri geldiğinde, âyetin lafzını ezbere okumadan “âyetlerde de geçtiği gibi” diyerek umumi bir ifade ile konuşması uygun değildir. Zira Kur’an’dan delil verilirken âyetlerin orijinalini okumak esastır.⁹² Ardından sünnetin büyük bir bölümünü ezberlemelidir. Avvâme sünnet ezberinde ilk sıraya *Riyâzus’-sâlihîn*’i yerleştirir. Akabinde ise, her ilimden ve mezheplerden muteber bazı metinlerin ezberlenmesi gereklidir. Bunu, câhiliyye şiirinden deliller ve her ilimden temel bilgiler takip etmelidir.⁹³

19. Cumhurun Fikhî Mezheplerine Bağlı Kalmak ve Âlimlerin Şâz Görüşlerinden Kaçınmak

Avvâme’ye göre kitaplarda karşılaştığı hikmetli- hikmetsiz, gerekli-gereksiz her bilgiyi nakleden kişi hikmet ehli ve basiret sahibi bir rabbânî âlim sayılmaz.⁹⁴ Nitekim, İbrahim et-Teymî ve Evzâ’î gibi âlimlerden nakledildiğine göre “âlimlerin aykırı/şâz görüşlerini alan kişi İslâm’dan çıkar.”⁹⁵ Muhammed Avvâme, terâcim kitaplarında geçen “filanın ilmi, aklından daha büyüktür” ifadesinin eleştirisi, “filanın aklı, ilminden daha büyüktür” sözünün ise övgü amacıyla kullanıldığını belirtir.⁹⁶ Bilginin faydalı, faydasız ya da zararlı oluşuna akıl karar verir. Aksi

89 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 8”, 15:34-15:39.

90 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 8”, 16:45-17:09.

91 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 8”, 17:11-17:53.

92 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 8”, 18:04-18:20.

93 Avvâme, *Me’âlim*, 294-302; Mekki, “Me’âlimu irşâdiyye 8”, 18:15-19:05.

94 Makkî, “Me’âlimu irşâdiyye 9” 03:55-04:09.

95 Makkî, “Mealümü irşâdiyye 9” 05:29-05:40.

96 Makkî, “Mealümü irşâdiyye 9” 04:10-04:25.

takdirde, ilim konuşanın dilinde herhangi bir vakârı, ağırbaşlılığı, ciddiyeti olmaksızın, çerçöp ne varsa akan bir su yoluna dönüşebilir.⁹⁷

20. Şâz Görüşlerle Fetva Vermekten ve Âlimlerin Sâpmalarına Tâbi Olmaktan Sakınmak

Avvâme, bu konunun son derece riskli olduğunu, geçmişte bazı âlimlerin, günümüzde ise pek çok kişinin ayağının kaydığını ifade etmektedir. İslâmî ilimlerle meşgul olan eğitimcilerin, şâz görüşlerle fetva vermekten ve talebelerini bu görüşlere yönlendirmekten sakındırmaları gerekir. İlim ehli, akaid, fıkıh, tasavvuf ve ahlak sahalarında imam kabul edilen İslâm âlimlerinin usûlünü esas almalı, bu usûlün dışına çıkmamalıdır. Kitaplarda yer alan ve cumhurun görüşüne aykırı, sevâd-ı âzam tarafından reddedilmiş şâz görüşler dikkate alınmamalıdır. Zira bu tür görüşler, kişinin dini istikametini tehlikeye atabilir.⁹⁸ Bu tutum, dini menfaat karşılığı ucuza satmak anlamına gelir.

Avvâme'ye göre bu tür kişiler, insanların işlerini “kolaylaştırmak” veya “kılıfına uydurmak” amacıyla şâz görüşlere başvurmaktadır. Örneğin, üç talakla boşama meselesi bu kapsamdadır. Koca, eşini tek seferde üç talakla boşar ve ardından istediği fetvayı alana kadar farklı hocalara danışır. Sonunda seleften birilerine dayandırarak istediği fetvayı veren birini bulur. Hâlbuki o konuda bu âlim, binlerce âlime aykırı fetva vermiştir.⁹⁹ Eğer şâz görüş sahibinin sahabe ya da tâbiîn olması onu itibara layık kılıyorsa, aynı itibarın diğer onlarca sahabeye, yüzlerce tâbiîne ve binlerce müçtehide de gösterilmesi gerekir.¹⁰⁰ Avvâme, bu kişilerin seküler kesimin arzularına uygun fetvalar verdiğini ve bunu “makâsıd” (amaçlar) kavramı ile gerekçelendirdiğini ifade eder. Oysa makâsıd-ı şeria, delillere dayalıdır. “Din kolaylıktır” ilkesi, mevcut şer’î hükümler çerçevesinde geçerlidir; bu prensip, naslarla sabit olan hükümleri esnetmek için kullanılamaz. Din yükümlülük demektir ve kolaylaştırma, ancak bu sınırlar dâhilinde geçerlidir. Fetvada kolaylaştırma sadece müslümanların genelini ilgilendiren toplumsal bir maslahat söz konusuysa mümkündür. Ferdi planda bir maslahat için fetvada kolaylaştırma yoluna gidilmesi caiz değildir.¹⁰¹

97 Makkî, “Me’âlimu irşadiyye 9” 04:28-04:42

98 Makkî, “Me’âlimu irşadiyye 9” 13:00-15:30.

99 Makkî, “Me’âlimu irşadiyye 9” 15:55-16:55.

100 Avvâme, *Me’âlim*, 365.

101 Makkî, “Me’âlimu irşadiyye 9” 18:20-19:35.

21. Edeb ile Eleştirel Bakış Arasındaki Dengeyi Muhafaza Etmek

Rabbânî âlimlere duyulan saygı, onları takdis etme riskini de beraberinde getirebilir. Buna karşı talebe çok dikkatli olmalı, selefte, hakikate aykırı hatalı bir bilgi üzerine temellendirilmiş herhangi bir mesele varsa; bunu dikkatle, ilmî titizlikle orijinal ve ilk kaynaklara dayalı belgelerle, mutlaka edeb öncelikli bir üslupla eleştirebilmelidir. Avvâme'ye göre bu dengeyi tutturabilmek için, her okuduğuna hemen teslim olmayan, ilmî tenkit adabını öğrenmiş, hata bulmakta ve tenkit etmekte acele etmeyen bir terbiye sürecinden geçmek lazımdır. Ahlâkın ve eleştirinin dengesini tutturmak bir melekedir ve sika ve sebt âlimlerin elinde yetişmekle kazanılır. Avvâme'ye göre ilim inciler ve cevherle dolu olduğu kadar çerçöp de barındıran taşkın bir deniz gibidir. Bu sebeple Avvâme, talebelerin hem edebi hem de tenkidi dengede tutan bir eğitimle yetişmesini ısrarla tavsiye etmektedir.¹⁰²

Sonuç

Muhammed Avvâme *Meâlimu irşâdiyye* adlı eserinde, İslâmî ilimlerin tahsiliyle meşgul olanlara yalnızca bilgi edinme yollarını izah etmekle kalmaz; edeb, vakar ve izzet gibi meziyetleri kuşanarak, toplumlarına fayda sağlayacak nitelikli âlimler olarak yetişmenin yöntemlerini de ortaya koyar. Eser, eğitimcilere, talebelerini ilim yolunda yönlendirebilmeleri için rehberlik edecek temel ilkeler sunar. Avvâme, kadim geleneğin hikmet yüklü yöntemlerini, İslâmî ilimler tahsiliyle meşgul olan günümüz eğitim dünyasının ihtiyaçlarına teklif eder. Talebenin izleyeceği yol, selef-i sâlihîn ve ilmiyle âmil ulemamızın yürüdüğü yoldur. Avvâme'ye göre din, ilmî usullere uygun olarak öğrenilmeli, dinî hakikatler, kişinin şahsî hayatında uygulanarak hayat bulmalıdır. Zira dinî ilimleri yalnız tartışma aracı olarak öğrenmek, son zamanlarda zuhur eden problemlerden biridir.

Avvâme'nin eğitim anlayışının temelinde, ilmin esaslarını rehberlik eden birer fener olarak gören bir bakış açısı yer almaktadır. Öncekiler, sonrakiler için bu feneri taşıyan rehberlerdir. Zira kitaplar içerisinde hem saf ve faydalı bilgiler hem de hatalı ve karanlık içerikler yer almaktadır. Bu ayrımı yapabilmek, talebelerin çoğu için pek zordur. Bu sebeple eğitimcinin görevi, ilmin özünü temsil eden doğru bilgileri ilmî bir müdafaa ile ortaya koymak ve talebeyi şüpheli

¹⁰² Avvâme, *Me'âlim*, 401-402.

kaynaklardan sakındırmaktır. Doğru ve faydalı bilgiyi ayırt etme yetisi, bir üstadın rehberliğinde ve ona sürekli yakınlık içinde kazanılır. Bunlara ilaveten, İslâm âlimlerinin biyografilerini okumak da talebenin gelişiminde önemli bir role sahiptir. Avvâme, yiğit bir kahraman olmak isteyen kimsenin geçmiş yiğit kahramanların haberlerini okuması gerektiğine, zâhid olmak isteyen zâhidlerin haberlerini okuması gerektiğine vurgu yaparak İslâm âlimlerinin hayat hikâyelerinin incelenmesini de onların ulaştığı makama ulaşmak için temel yöntem olarak sunar.

Kaynakça

- Alithnainya**, “Haflü Tekrim Fadilet eş-Şeyh Muhammed Muhammed Avvâme”, <http://alithnainya.com/tocs/default> (eriş. tar. 21 Aralık 2024).
- Aljaad-Kubatali, Anas ve Kubatali Topchubaev**, “Halep’te Osmanlı Medreseleri”, *Osmanlı Medreseleri: Eğitim-Yönetim ve Finans*, ed. Fuat Aydın vd., İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2018.
- Avvâme**, Muhammed, *Me’âlimü İrşâdiyye li Sînâati Tâlibi’l-İlm*, 2. bs., Beyrut: Dâru’l-Minhâc, 1438/2017.
- Avvâme**, Muhyiddin, *Safahât Mudîe min Hayâti Seyyidi’l-Vâlid el-‘Allâme Muhammed Avvâme*, Durban: Dâru’l-Hadisî’l-Avvâmiyye, 2018.
- “Bernâmeçü’t-Ta’rif bi Kitâb *Me’âlim İrşâdiyye li Sînâati Tâlibi’l-İlm*”, <https://www.youtube.com> (eriş. tar. 30 Kasım 2024).
- Awwamah**, “An Fadileti’s-Şeyh”, <https://awwamah.net/> (eriş. tar. 18 Ağustos 2024).
- Câsim**, Muhammed el-Mutavvi, “Hadîsu’z-Zikrayât mea’s-Şeyh Muhammed Avvâme”, <https://www.youtube.com/watch?v=6cgbKunEEQY> (eriş. tar. 3 Aralık 2018).
- Gazzi**, Kamil, *Nehrü’z-zeheb fî Târîhi Haleb*, 2 cilt, Halep: Dâru’l-Kelâmî’l-‘Arabî, 1419.
- İslâmsyria**, Râbitatu ‘Ulemâi’s-Suriyyîn, “Hivâr mea Fadileti’s-Şeyh Muhammed Avvâme”, <https://www.youtube.com/watch?v=JMBZMwERCAY> (eriş. tar. 19 Aralık 2024).
- Kalhussien**, Omar, *Halep Hüsrev Paşa Medresesi, Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, 2011.
- Kanât Da’veh**, “Meâlimü İrşâdiyye 1-10”, <https://www.youtube.com/watch?v=JOXL2W1A7i8&list=PLYwkvnbR84DqDZLJSJdyE1trG7vPaYe> (eriş. tar. 19 Kasım 2024).
- Makkî**, Majd, “Meâlimü İrşâdiyye mea Fadileti’s-Şeyh el-‘Allâme el-Muhaddis Avvâme 1-10”, https://www.youtube.com/watch?v=LJxgqA_1PJw (eriş. tar. 14 Kasım 2024).
- Seekers Guidance**, “Mukaddimetü Ta’rifıyyetün bil-Kitâb: Hulâsa Kitâb Meâlim İrşâdiyye 1-2”, <https://www.youtube.com/watch?v=KffZGtGEqDE&t=2257s> (eriş. tar. 19 Kasım 2024).
- Uzem Trabzon**, “Türkiye Hadis İhtisas Toplantısı”, <https://www.youtube.com/watch?v=7Vg7CCV4Iq0&t=17213s> (eriş. tar. 19 Aralık 2024).